

**Bezoek ad hoc aan de Afdeling
Individuele Bijzondere Veiligheid / AIBV
van de gevangenis van Brugge
*Juli/Augustus 2019***

VERSLAG

**Goedgekeurd door de Centrale Raad
op 22 november 2019**

INHOUDSTAFEL

Ten geleide.....	3
Voorontwerp van verslag van de CTRG de dato 11 oktober 2019.....	5
A. Inleiding.....	5
B. De Afdeling Individuele Bijzondere Veiligheid (AIBV) van de gevangenis te Brugge en de bezoeken uitgevoerd door het CPT.....	6
C. Vaststellingen en aanbevelingen van de CTRG.....	9
1. De handhaving van orde en veiligheid door personeel	9
2. Disproportioneel en onwettig gebruik van dwangmiddelen	10
3. Gebrek aan detentieregime	13
4. Gebrek aan dynamische veiligheid.....	15
D. Conclusie	16
Opmerkingen van het Directoraat-generaal Penitentiaire Instellingen de dato 14 november 2019.....	18
Slotbeschouwingen van de CTRG.....	24

Ten geleide

Daar dit het verslag betreft van het allereerste controlebezoek dat de nieuwe Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen (verder CTRG) die op 24 april 2019 werd opgericht door het Federale Parlement aflegde, schetsen wij hier nog even kort de procedure van de toezichtsbezoeken zoals vastgelegd in het huishoudelijk reglement (verder HR) van de CTRG.

Artikel 34 van het HR stelt dat in uitvoering van artikel 22 1° van de Basiswet het Bureau, op voorstel van de Raad, de bezoeken in penitentiaire inrichtingen zal organiseren. Deze dienen om de bejegening van de gedetineerden en de naleving van de hen betreffende voorschriften te onderzoeken. Doel daarbij is advies te verlenen over het beheer van de penitentiaire inrichtingen alsook over de uitvoering van de straffen en de vrijheidsberovende maatregelen.

Naast periodieke bezoeken kan de Raad ad-hoc bezoeken afleggen indien hij oordeelt dat de omstandigheden dit vereisen. In dringende gevallen kan het Bureau in naam van de Raad beslissen om een ad-hoc bezoek af te leggen. (art. 36 HR)

De Raad kan één of meerdere opvolgingsbezoeken afleggen op elke plaats die hij eerder bezocht in het kader van een periodiek en/of een ad-hoc bezoek. (art. 37 HR)

Een delegatie die een bezoek aflegt kan meteen vaststellingen meedelen aan de directie van de betrokken inrichting. Het Bureau kan deze vaststellingen daarna ook schriftelijk meedelen aan de leden van de Raad, aan de Voorzitter van de betrokken Commissie van Toezicht, aan de betrokken directie en aan de centrale administratie. (Art. 44 HR)

Na elk bezoek stelt de delegatie zo snel mogelijk een voorontwerp van verslag op dat de feiten opsomt die tijdens het bezoek werden vastgesteld en dat alle aanbevelingen, toelichtingen en vragen om inlichtingen bevat die de delegatie nodig acht. Het Bureau stuurt dit voorontwerp naar de betrokken directie en naar de centrale administratie en vraagt om zo snel mogelijk en ten laatste binnen de maand opmerkingen te formuleren bij dit ontwerp. (art. 45 HR)

Met kennisneming van de ontvangen opmerkingen stelt de delegatie een ontwerp-verslag op voor de Raad. Bij het opstellen van dit ontwerpverslag houdt de delegatie rekening met opmerkingen die de betrokken directie of de centrale administratie na het bezoek heeft geformuleerd. Het aldus aangevulde ontwerpverslag wordt aan de eerstvolgende vergadering van de Raad voorgelegd. (art. 46 HR)

Van zodra de Raad het verslag van het bezoek en de aanbevelingen heeft goedgekeurd zal het Bureau ervoor instaan dat het gecommuniceerd wordt naar de Kamer van volksvertegenwoordigers, naar de Minister bevoegd voor Justitie en naar de Minister bevoegd voor de gezondheidszorg in de penitentiaire inrichtingen, naar de leden van de Raad, naar de Voorzitter van de betrokken Commissie van Toezicht, naar de betrokken directie en naar de centrale administratie. De Raad beslist over de verspreiding die eraan gegeven wordt. (art. 47 HR)

In dit concrete dossier legde de CTRG toezichtsbezoeken af aan de Afdeling Individuele Bij-

zondere Veiligheid (verder AIBV) in het Penitentiair Complex te Brugge op 31 juli en 13 augustus 2019 en aan de penitentiaire inrichting te Beveren op 21 augustus 2019.

Op 11 oktober 2019 maakte de delegatie van de CTRG haar voorontwerp van verslag over deze bezoeken over aan de penitentiaire administratie. Op 14 november 2019 ontving de CTRG de opmerkingen op zijn voorontwerp vanwege de gevangenisdirectie en de centrale administratie van het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen.

Het ontwerpverslag waarin de opmerkingen van de penitentiaire administratie zijn opgenomen, werd aan de algemene vergadering van de CTRG van 22 november 2019 ter goedkeuring voorgelegd.

Voorontwerp van verslag van de CTRG de dato 11 oktober 2019

A. Inleiding

1. Op woensdag 24 juli 2019 deed zich een uiterst gewelddadig incident voor op de Afdeling Individuele Bijzondere Veiligheid (hierna: AIBV) van de gevangenis van Brugge. Drie personeelsleden werden aangevallen door één van de negen gedetineerden die op deze afdeling waren geplaatst. De drie slachtoffers werden in het ziekenhuis opgenomen als gevolg van de agressie maar twee van hen mochten, volgens de gevangenisdirectie, nog dezelfde dag het ziekenhuis verlaten. Het derde personeelslid bleef een nacht in observatie in het ziekenhuis. De drie betrokken personeelsleden zijn op het moment van het afronden van het voorontwerp nog altijd arbeidsongeschikt.

De betrokken gedetineerde werd meteen voor de onderzoeksrechter geleid die hem aanhield voor deze nieuwe feiten en vervolgens keerde hij niet terug naar de AIBV maar werd hij overgebracht naar de gevangenis van Beveren.

Hoewel zij er niet rechtstreeks bij betrokken waren, bleven de acht andere gedetineerden na dit incident op initiatief van het personeel van de AIBV permanent in hun cel opgesloten van 25 juli tot en met 30 juli 2019. Toen dit alarmerende nieuws op 30 juli 2019 de Raad ter ore kwam, werd onmiddellijk besloten een *ad hoc* bezoek te organiseren om de toestand op de AIBV van de gevangenis van Brugge ter plaatse te onderzoeken.

2. Op 31 juli bracht de Raad een eerste bezoek aan de AIBV te Brugge. De delegatie van de Raad bestond uit drie leden: Marc Nève, voorzitter van de Raad, Ralf Bas, permanent lid van het Bureau van de Raad en Mark Vanderveken, arts, lid van de Raad. Ze ontmoetten er het inrichtingshoofd en het voor de AIBV verantwoordelijke directielid, spraken met zeven gedetineerden aanwezig op de AIBV en raadpleegden hun individuele dossiers. Een achtste gedetineerde die op de AIBV verbleef, konden ze niet ontmoeten. Het ging om een geïnterneerde van wie het personeel het onmiddellijke vertrek eiste omdat ze vonden dat hij absoluut niet beheersbaar was. Toen de delegatie zich op de AIBV bevond, werd hij door de politie naar een andere vleugel van de gevangenis overgebracht.

Een tweede bezoek van de Raad aan de AIBV van Brugge vond plaats op dinsdag 13 augustus. Toen bestond de delegatie uit Marc Nève, voorzitter van de Raad, Valérie Arickx, ondervoorzitter van de Raad en Mark Vanderveken, arts, lid van de Raad. Ze ontmoetten er opnieuw het inrichtingshoofd van de gevangenis. Op dat moment verbleven er vier gedetineerden op de AIBV. De afvaardiging sprak met drie van hen en raadpleegde hun individuele dossiers. Eén gedetineerde weigerde het gesprek.

Op 21 augustus bezochten Valérie Arickx, ondervoorzitter van de Raad, en Ralf Bas, permanent lid van het Bureau van de Raad, de gevangenis van Beveren om er de toestand te onderzoeken van de gedetineerde die aangehouden was voor de feiten van agressie van 24 juli.

3. De delegaties konden iedere keer rekenen op een correcte medewerking van de betrokken gevangenisdirecties en ze kregen toegang tot de individuele dossiers van de gedetineerden.

Nadien kregen zij vanwege de twee directies steeds de nodige antwoorden op bijkomende vragen die telefonisch of per mail werden gesteld.

De penitentiaire bewakingsagenten die aanwezig waren op de AIBV op het moment van de twee bezoeken, weigerden telkens een gesprek met de delegaties.

B. De Afdeling Individuele Bijzondere Veiligheid (AIBV) van de gevangenis te Brugge en de bezoeken uitgevoerd door het CPT

4. Alvorens in te gaan op de vaststellingen van de afvaardiging gedaan tijdens de bezoeken en de aanbevelingen die hieruit voortvloeien, is het belangrijk de ontstaansgeschiedenis van de AIBV in herinnering te brengen.

Gelet op het feit dat gedetineerden verblijvend op de AIBV niet rechtstreeks de Commissie van Toezicht van de gevangenis konden contacteren, was een externe controle door de Commissie bijzonder moeilijk. Om die reden is het ook aangewezen hier te herinneren aan enkele conclusies van het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) genomen ten gevolge van drie bezoeken aan de gevangenis te Brugge in 1993, 2009 en 2017.

5. Met verwijzing naar een koninklijk besluit van 22 oktober 1993 betreffende de Kwartieren met Verscherpte Beveiliging of 'KVB's' werd in een volledig apart gedeelte van de inrichting voor mannen van de gevangenis van Brugge een afdeling ingericht die bestaat uit tien individuele cellen, twee ateliers, twee strafcellen en een wandelkoer.

Het voornoemde besluit bepaalt dat de als gevaarlijk aangeschreven beklaagden en veroordeelden in een KVB kunnen worden geplaatst en dat de beslissing tot plaatsing gebaseerd moet zijn op:

- indicaties op grond van het misdrijf (uitzonderlijk gewelddadig karakter, misdrijf dat maatschappelijk voor grote beroering heeft gezorgd);
- indicaties op grond van het vluchtgevaar (antecedenten of voorbereiding);
- indicaties op grond van het gedrag tijdens de detentie (herhaalde en zeer ernstige gewelddaden, medewerking aan een oproer enz.).

Er is ook vastgelegd dat het verblijf maximaal zes maanden mag duren, maar verlengbaar is.

Wat de detentievoorwaarden betreft, bepaalt het Bestuur Strafinrichtingen dat een doorsnee weekdag van een gedetineerde acht buiten de cel doorgebrachte uren moet omvatten. Dit omvat zes en half uur facultatief werk in de ateliers en anderhalf uur beweging in de buitenlucht.¹

¹zie hiervoor de gedetailleerde beschrijving opgenomen in het eerste verslag van het bezoek van het CPT: CPT/Inf (94) 15, Verslag aan de Belgische regering betreffende het bezoek van het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) in België van 14 tot 23 november 1993, §§ 101 tot 115.

Bij arrest van 21 februari 1996 vernietigt de Raad van State het koninklijk besluit van 22 oktober 1996 en het bijkomende koninklijk besluit van 6 februari 1995 dat de plaatsing van gedetineerden in een KVB toelaat. Om die reden werd voormelde afdeling voorlopig gesloten.

6. In juni 2008 ging de afdeling opnieuw open onder de naam 'Afdeling Individuele Bijzondere Veiligheid' (AIBV). Doel van de AIBV was de plaatsing voor een beperkte duur van moeilijk beheersbare gedetineerden die aanhoudende, extreme gedragsproblemen en agressieve gedragingen tegenover personeelsleden en/of andere gedetineerden vertonen².

Deze heropening ging samen met de invoering van een individueel en grondig uitgewerkt programma. Het programma voorziet in een evolutief regime, waarbij de zwaarste maatregelen op vlak van isolatie en van andere beperkingen van rechten geleidelijk afgezwakt en uiteindelijk opgeheven worden naargelang de evolutie in het gedrag van de betrokken gedetineerde. Het einddoel is de re-integratie van de gedetineerde persoon in een normaal detentieregime.

7. In zijn tweede verslag, onder meer gewijd aan de AIBV van de gevangenis in Brugge, verklaart het CPT- dat het bij zijn bezoek ter plaatse « *geen enkele vermelding van bewust slechte bejegening van het personeel* »³ heeft gehoord, « *integendeel, de gedetineerden benadrukten de correctheid van het personeel tegenover hen* »^{4, 5}.

Evenwel beveelt het CPT de Belgische overheid aan “*om meteen te stoppen met het plaatsen van gedetineerden in de AIBV die niet beantwoorden aan de vastgelegde toelatingscriteria*”⁶, namelijk “*zogenoemde ‘zwaarbewaakte’ gedetineerden of geïnterneerden*”⁷; “*zo niet is het AIBV-project volgens het CPT gedoemd om te mislukken*”^{8, 9}.

Bij zijn derde en laatste bezoek aan de AIBV concludeert het CPT als volgt: “*het CPT roept de Belgische overheid op om een eind te maken aan het plaatsen van gedetineerden in de AIBV die niet beantwoorden aan de vastgelegde plaatsingscriteria en ervoor te zorgen dat de*

²Zie de uiteenzetting m.b.t. deze heropening opgenomen in het tweede verslag van het bezoek van het CPT aan Brugge: CPT/Inf (2010) 24, Verslag aan de Belgische regering betreffende het bezoek van het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) in België van 28 september tot 7 oktober 2009, §§ 92 tot 111.

³Eigen vertaling. “*aucune allégation de mauvais traitements délibérés visant le personnel*»

⁴Eigen vertaling. “*au contraire, les détenus ont souligné la correction des personnels à leur égard*»

⁵Cfr. voormeld verslag CPT, § 96.

⁶Eigen vertaling. « *de mettre immédiatement fin au placement en QMSPI de détenus qui ne correspondent pas aux critères d'admission prévus* »

⁷Eigen vertaling « *des détenus dits ‘de haute sécurité’ ou d'internés* »

⁸Eigen vertaling « *à défaut, le projet QMSPI sera, de l'avis du CPT, voué à l'échec* »

⁹Cfr. CPT/Inf (2010) 24, § 96.

gedetineerden die ernstige psychiatrische problemen vertonen in aangepaste verzorgingsinstellingen worden opgenomen^{10,11}

Met betrekking tot het detentieregime beveelt het CPT aan *“om de individuele programma’s in de AIBV verder te ontwikkelen in overleg met de betrokken gedetineerden, en die programma’s te focussen op de wijze van aanpak van het gedrag dat tot hun plaatsing heeft geleid. Die programma’s moeten proberen om de contacten met anderen te herstellen en versterken - om te beginnen met het personeel en dan zo snel mogelijk met andere gedetineerden - en een zo uitgebreid mogelijke waaier van activiteiten aan te bieden om de dagen te vullen. Het doel zou erin moeten bestaan een snelle en geslaagde re-integratie in minder beveiligde afdelingen van de gevangenis mogelijk te maken.*^{12,13}

Als antwoord op die laatste aanbeveling vestigde de regering meer specifiek de aandacht op het feit dat *“het nuttig is om te herinneren aan de context en de filosofie van de AIBV. Het gaat om het werken met uiterst problematische gedetineerden, die aan de basis liggen van talrijke incidenten die overwegend gewelddadig van aard zijn en die vaak zware gedragsstoornissen vertonen. Ze vragen dus een specifieke, individuele aanpak. Dat betekent ook dat ze, in de meerderheid van de gevallen, niet in staat of bereid zijn tot interactie met andere gedetineerden. Er wordt uiteraard rekening gehouden met dat aspect in het activiteitenprogramma en, als de situatie het toelaat, kunnen er aanpassingen worden voorgesteld, maar dat is niet altijd het geval.*^{14,15}

¹⁰Eigen vertaling. « *le CPT appelle les autorités belges à mettre un terme au placement de détenus en AIBV qui ne correspondent pas aux critères d’admission prévus et à faire en sorte que les détenus présentant de graves troubles psychiatriques soient accueillis dans des structures de soins adaptées.* »

¹¹CPT/Inf (2018) 8, Verslag aan de Belgische regering betreffende het bezoek van het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) in België van 27 maart tot 6 april 2017, § 54.

¹²Eigen vertaling. « *Le CPT recommande de développer davantage les programmes individualisés au sein de l’AIBV, en consultation avec les détenus concernés, en axant ces programmes sur la manière de répondre aux comportements ayant entraîné leur placement. Ces programmes devraient chercher à rétablir et renforcer les contacts avec autrui – le personnel pour commencer puis, dès que possible, d’autres détenus considérés comme compatibles – et proposer un éventail d’activités le plus vaste possible pour occuper les journées. L’objectif devrait être de permettre une réintégration rapide et réussie dans des secteurs pénitentiaires moins sécurisés.* »

¹³CPT/Inf (2018) 8, § 56.

¹⁴Eigen vertaling. « *il est utile de rappeler le contexte et la philosophie de l’AIBV. Il s’agit de travailler avec des détenus extrêmement problématiques, à l’origine de nombreux incidents le plus souvent violents, et présentant souvent des troubles comportementaux graves. Ils demandent donc une approche spécifique, individualisée. Cela implique également que, dans la majorité des cas, ils ne sont pas aptes, ou prêts, à interagir avec d’autres détenus. Cet aspect est évidemment pris en compte dans le programme d’activités et, lorsque la situation le permet, des aménagements peuvent être proposés, mais ce n’est pas toujours le cas.* »

¹⁵Antwoord van de Belgische regering op het Verslag van het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) naar aanleiding van het bezoek in België van 27 maart tot 6 april 2017, CPT/Inf (2018) 23, p.23

C. Vaststellingen en aanbevelingen van de CTRG

8. De delegatie doet op de AIBV volgende vaststellingen, die bijzonder onrustwekkend zijn, te weten:

- de handhaving van orde en veiligheid door het personeel;
- het disproportioneel en onwettig gebruik van dwangmiddelen;
- het gebrek aan elke vorm van detentieregime;
- het gebrek aan dynamische veiligheid, nl. een op constructieve en positieve relaties tussen het personeel en de gedetineerden gebaseerde veiligheid.

Volgens de Raad moeten deze vier aspecten zowel afzonderlijk als gecombineerd worden bekeken, in die zin dat als ze met elkaar interageren, hun effecten en/of gevolgen nog zwaarder worden ervaren door de gedetineerde personen die er het voorwerp van zijn.

1. De handhaving van orde en veiligheid door personeel

9. Het op de AIBV aanwezige bewakingspersoneel liet de delegatie slechts toe een vertrouwelijk gesprek te hebben met de aanwezige gedetineerden mits naleving van een bijzondere veiligheidsprocedure.

Om hun *eigen* veiligheid te waarborgen, stond het bewakingspersoneel van de AIBV niet toe dat de leden van de delegatie meer dan een gedetineerde tegelijk ontmoette. Vervolgens eisten zij dat de volgende procedure werd nageleefd: voor ze de deur openden, moest iedere gedetineerde met de rug naar de deur gekeerd gaan staan met de polsen door het luik, en kregen zij zo telkens de handboeien op de rug om. De leden van de delegatie mochten pas dan de cel betreden waarop de celdeur achter hen werd gesloten. De leden van delegatie werden derhalve telkens samen met de gedetineerden in hun cellen opgesloten. Tot slot moest de gedetineerde opnieuw met de rug naar de celdeur gekeerd gaan staan zodat de handboeien via het luik van zijn polsen konden worden gehaald voor het gesprek in de cel. Na afloop van het gesprek dienden de leden de oproepknop in de cel te gebruiken om de cel te kunnen verlaten. Het duurde telkens minstens vijf minuten vooraleer het personeel de celdeuren openden. Nochtans bevond het personeel zich in de onmiddellijke nabijheid van de betrokken cel. Opdat de delegatie de cellen mocht verlaten, moest voormelde veiligheidsprocedure telkens in omgekeerde zin worden overgedaan. Uit de verklaringen van de gevangenisdirectie blijkt dat deze procedure opgelegd werd door het personeel van de AIBV zonder enige inspraak van de gevangenisdirectie ter zake.

10. Uit de verklaringen van de gevangenisdirectie blijkt ook dat na het agressie-incident d.d. 24 juli de handhaving van de orde en de veiligheid op de AIBV gebeurde door het bewakingspersoneel dat zich hierbij volledig onttrok aan de leiding van het inrichtingshoofd van de gevangenis.

De delegatie stelt hierbij vast dat door de lokale, noch door de bovenlokale hiërarchie van het personeel hiertegen is opgetreden op disciplinair vlak.

Gelet op het voorgaande **beveelt de Raad aan, met het oog op het goede beheer van een penitentiare inrichting, het bewakingspersoneel en de leidinggevenden van de AIBV te herinneren aan het wettelijke principe vastgelegd in artikel 105 van de Basiswet, met name dat het handhaven van de orde en de veiligheid gebeurt door het personeel onder leiding en gezag van het inrichtingshoofd en onder de voorwaarden vermeld in dit artikel.**

2. Disproportioneel en onwettig gebruik van dwangmiddelen

11. Uit de verklaring van de gevangenisdirectie en uit onze vaststellingen blijkt dat als gevolg van de gewelddadige agressie waarvan drie van hun collega's op 24 juli 2019 het slachtoffer waren, de leden van het bewakingspersoneel van de AIBV zonder enig voorafgaand overleg met de gevangenisdirectie en derhalve volledig eenzijdig aan alle gedetineerden aanwezig op de AIBV veiligheidsprocedures opgelegd hebben, inclusief het gebruik van volgende dwangmiddelen:

- handboeien: elke verplaatsing die het verlaten van de cel impliceert, gebeurt nadat de gedetineerde, die zich met zijn rug naar de binnendeur gericht aanbiedt (getraliede deur), eerst aan de polsen op de rug wordt geboeid door het luik in de celdeur.
- voetboeien: van 24 juli tot 19 augustus werden er – volgens de verklaring van de gevangenisdirectie- op beslissing van het personeel ook voetboeien gebruikt die werden aangelegd door het luik aan de onderkant van de celdeuren.
- pepperspray: Uit het 'register gebruik dwangmiddelen' kan worden afgeleid dat er bij elke verplaatsing, bovenop het gebruik van hand- en voetboeien, bovendien door het bewakingspersoneel 2 peppersprays werden gebruikt. Uit het grote aantal namen van penitentiare beambten dat vermeld wordt in de kolom 'personeelslid' van het 'register gebruik dwangmiddelen' kan worden afgeleid dat het niet allemaal namen van penitentiair assistenten of dienstdoende penitentiair assistenten betreft. Nochtans zijn het alleen zij die op basis van de Ministeriële Omzendbrief 1810 van 19 november 2009 gemachtigd zijn om, na het volgen van een specifieke opleiding en mits medisch te zijn gekeurd, pepperspray te mogen dragen en eventueel gebruiken op de AIBV. Personeelsleden die niet aan deze voorwaarden voldoen, zijn volgens de Wapenwet van 8 juni 2006 in staat van 'verboden wapendracht'.

12. Vanaf 4 augustus werden bepaalde verplaatsingen weer hervat. De vier nog aanwezige gedetineerden bleven echter bij elke beweging systematisch aan handen én voeten geboeid. Eén gedetineerde verklaarde ter gelegenheid van het bezoek op 13 augustus aan de delegatie dat in geval van bezoek de hand-en voetboeien pas werden afgedaan in aanwezigheid van de bezoekers, wat door hen als traumatiserend werd ervaren en door de gedetineerde persoon als vernederend.

Een gedetineerde meldde ook aan de delegatie dat hij verkoos zijn cel niet te verlaten om het systematisch boeien en de door hem als vernederend ervaren veiligheidsprocedures niet te moeten ondergaan.

Afgaande op de informatie die op 20 augustus per mail werd meegedeeld door de gevangenisdirectie te Brugge, is de toestand vanaf 19 augustus veranderd, waarbij twee van de vier gedetineerden niet langer aan de enkels werden geboeid. De twee andere gedetineerde personen, die bijzonder gevaarlijk werden geacht, werden nog wel verder geboeid aan handen en voeten bij elke beweging.

Uit de consultatie van het register betreffende het gebruik van dwangmiddelen blijkt dat het gebruik van dwangmiddelen gemotiveerd wordt door de loutere vermelding “*procedure*” of “*procedure wederopstart*”. Dit lijkt te wijzen op een systematisch gebruik van dwang.

13. Artikel 119, §1 van de Basiswet bepaalt dat ten aanzien van gedetineerden rechtstreekse dwang gebruikt mag worden met het oog op de handhaving van de orde of de veiligheid wanneer deze doelstellingen op geen andere wijze kunnen worden bereikt en voor de daartoe strikt noodzakelijke tijd.

Artikel 120, §§ 2 en 3 van de Basiswet bepaalt verder dat de minst schadelijke methode van rechtstreekse dwang gekozen moet worden en dat “*elk gebruik van rechtstreekse dwang moet redelijk zijn en in verhouding staan tot het nagestreefde doel*” en “*alvorens tot rechtstreekse dwang over te gaan dient eerst met deze dwang gedreigd te worden, behoudens wanneer de omstandigheden dit niet toelaten of wanneer een voorafgaande bedreiging het gebruik van rechtstreekse dwang onwerkzaam zou maken*”.

Daarnaast legt de Ministeriële omzendbrief nr. 1810 van 19 november 2009 met betrekking tot de dwang- en interventiemiddelen vast welke maatregelen van rechtstreekse dwang gebruikt kunnen worden en onder welke voorwaarden. Zo kan het aanwenden van hand-en/of voetboeien uitsluitend gebeuren op beslissing van de gevangenisdirectie.

14. De delegatie stelt vast dat het gebruik van dwangmiddelen door het bewakingspersoneel de wettelijke regels ter zake schenden, m.n.

1) *het legaliteitsprincipe*

Rechtstreekse dwang kan enkel aangewend worden met het oog op de handhaving van de orde en de veiligheid. De gedetineerde persoon verantwoordelijk voor het agressie-incident d.d. 24 juli 2019 werd onmiddellijk verwijderd uit de penitentiaire inrichting te Brugge. Aan de delegatie werd op geen enkele wijze aangetoond dat er nog een reëel probleem inzake orde en veiligheid heerste na dit incident. De overige gedetineerden aanwezig op de AIBV waren immers niet betrokken bij voormeld incident. De delegatie vraagt zich dan ook af om welke redenen het gebruik van dwangmiddelen bij deze gedetineerden wettig verantwoord was/is.

2) *het principe van subsidiariteit*

Aangezien de gedetineerde verantwoordelijk voor het agressie-incident onmiddellijk verwijderd werd, diende de orde en veiligheid in de AIBV geëvalueerd te worden aan de hand van het 5-fasenmodel dat de penitentiaire administratie zelf preconiseert. De delegatie stelt echter vast dat het personeel van de AIBV onmiddellijk na het agressie-incident overging tot het gebruik van voetboeien bij de gedetineerden die verbleven op de AIBV én die niet verantwoordelijk waren voor het incident. Uit de consultatie van de individuele dossiers en uit de gesprekken met de op de AIBV aanwezige gedetineerden kon de delegatie afleiden dat het 5-fasenmodel niet doorlopen werd.

3) het proportionaliteitsprincipe

Vanaf het ogenblik dat de verantwoordelijke voor het agressie-incident verwijderd was uit de penitentiaire inrichting, dus namelijk reeds op 24 juli 's avonds, kon men niet zonder meer nog stellen dat de orde en veiligheid op de AIBV nog in het gedrang was. Niettemin ging het personeel over tot het gebruik van hand- en voetboeien bij elke beweging, ongeacht het gedrag van de gedetineerden en dit gedurende weken.

Uit de consultatie van het register betreffende het gebruik van dwangmiddelen blijkt dat tot op de datum van 2 oktober 2019 het gebruik van dwangmiddelen gemotiveerd wordt met de woorden "*procedure heropstart*".

Hieruit volgt dat meer dan 2 maanden na het agressie-incident, niettegenstaande:

- de oorzaak van het incident onmiddellijk geneutraliseerd werd;
- het personeel op de AIBV speciaal geselecteerd én opgeleid is om met bijzonder agressieve gedetineerden om te gaan;
- het aantal gedetineerden op de AIBV op het moment van de redactie van het verslag verminderd was naar 4 personen;

men er klaarblijkelijk niet in slaagt op de AIBV het gebruik van dwangmiddelen achterwege te laten bij deze gedetineerden die nota bene niet eens betrokken waren bij het agressie-incident.

15. De delegatie stelt zich niet alleen ernstige vragen bij de wettelijke noodzaak tot het gebruik van de dwangmiddelen, maar tevens bij de bijzonder lange periode tijdens dewelke dwangmiddelen werden gebruikt bij elke beweging van de gedetineerden verblijvende op de AIBV en dit onder verwijzing naar het agressie-incident van 24 juli.

Bijzonder verontrustend ten slotte is de vaststelling door de delegatie dat de leidinggevende van de AIBV het gebruik van de dwangmiddelen zonder voorbehoud goedkeurt d.m.v. de ondertekening van het register betreffende het gebruik van dwangmiddelen.

Op grond van de vaststellingen die de delegatie op de AIBV heeft gedaan m.b.t. de door het personeel ontwikkelde initiatieven t.g.v. het agressie-incident van 24 juli 2019, **beveelt de Raad aan dat het personeel en de leidinggevenden van de AIBV worden herinnerd aan het feit dat zij gehouden zijn tot strikte naleving van:**

- **artikel 120 van de Basiswet; en**
- **de Ministeriële omzendbrief nr. 1810 van 19 november 2009 met betrekking tot de dwang- en interventiemiddelen**

3. Gebrek aan detentieregime

16. Zowel op het moment van zijn eerste bezoek als tijdens zijn tweede bezoek ter plaatse, stelde de Raad het gebrek aan een detentieregime vast in die zin dat de detentie neerkwam op een vrijwel permanente opsluiting.

Op het moment van het eerste bezoek, op 31 juli 2019, stelde de delegatie vast dat alle op de AIBV aanwezige gedetineerden sinds het incident d.d. 24 juli permanent in hun cel opgesloten werden. Zij kregen derhalve geen toegang tot een douche, tot de wandelkoer, noch tot de bezoekuimte. Op dat moment heerste een bijzonder zware hittegolf in België met buitentemperaturen van meer dan 40°Celsius.

Het water en het eten werden bezorgd via een luik aan de onderkant (op voetheogte) van de celdeur, waarbij de gedetineerden altijd aan de andere kant van hun cellen op hun knieën moesten zitten, met hun gezicht naar de muur en hun handen zichtbaar voor het personeel. Wanneer een gedetineerde zich niet aan deze voorwaarden hield, kreeg hij geen maaltijd, omdat zijn gedrag dan door het personeel werd gelijkgesteld met voedselweigering. Verschillende gedetineerden waren totaal ontredderd door deze toestand en hadden besloten om in hongerstaking te gaan, een toestand die al meerdere dagen duurde op het moment van het eerste bezoek van de delegatie.

De delegatie stelt hierbij vast dat art. 42 van de Basiswet -dat een onvervreemdbaar recht op voldoende voedsel voorziet- geschonden werd wanneer maaltijden op voormelde manier geweigerd werden aan een gedetineerde. De delegatie stelt daarenboven vast dat de wijze van voedselbedeling in de AIBV de menselijke waardigheid van de gedetineerde persoon volledig negeert.

Op het moment van het tweede bezoek, op 13 augustus, vernam de delegatie van de directie dat voormelde toestand was blijven aanhouden tot 4 augustus. Vanaf deze datum werden bepaalde regimegerelateerde verplaatsingen weer gradueel hervat, namelijk van de cel naar de douche, de wandelkoer en de bezoekuimte. Wat de activiteiten buiten de cel betreft, had een van de gedetineerden na 4 augustus toegang gekregen tot een korte arbeidsactiviteit, maar dit werd stopgezet t.g.v. zijn gedrag. Afgaande op de informatie die op 20 augustus per mail werd meegedeeld door de gevangenisdirectie te Brugge, was de toestand voor twee van de vier gedetineerden nog veranderd na 13 augustus; een gedetineerde had toegang gekregen tot de sportzaal en een andere had zijn werk buiten de cel mogen hervatten.

17. De Basiswet garandeert het recht op minstens één uur buitenlucht per dag en twee uur sport per week. Dit recht kan nooit ontzegd worden aan de gedetineerde persoon. De delegatie stelt vast dat het bewakingspersoneel aanwezig op de AIBV op eenzijdige en derhalve onwettige wijze de mogelijkheid tot wandeling en tot sport ontzegd heeft aan de gedetineerden verblijvende op de AIBV gedurende de periode van 24 juli tot 4 augustus, zijnde 11 dagen.

De Basiswet stelt het recht op dagelijkse hygiëne voorop. De delegatie verneemt van de directie dat de gedetineerden aanwezig op de AIBV pas op 4 augustus een douchemogelijkheid kregen, dus eveneens pas na 11 dagen.

De Basiswet waarborgt verder het recht op bezoek. Dit recht kan slechts beperkt of ontzegd worden mits een schriftelijke beslissing van de gevangenisdirectie (of in voorkomend geval van de directeur-generaal) gemotiveerd op grond van ernstige en geïndividualiseerde aanwijzingen dat de betrokken gedetineerde een reëel gevaar betekent voor de orde en de

veiligheid of mits een tuchtsanctie. Een aantal gedetineerden verblijvende op de AIBV werd t.g.v. het incident d.d. 24 juli de mogelijkheid tot bezoek ontzegd. Bij de consultatie van de individuele dossiers van de gedetineerden werd geen schriftelijke beslissing tot beperking/ontzegging van het bezoek uitgaande van de gevangenisdirectie gevonden door de delegatie. Het recht op bezoek zoals gewaarborgd door art. 58 e.v. van de Basiswet werd derhalve geschonden m.b.t. de gedetineerden verblijvende op de AIBV die voorafgaand aan het incident d.d. 24 juli reeds bezoek genoten.

18. Om de reikwijdte van de maatregelen die aan de gedetineerden in Brugge waren opgelegd na de feiten van 24 juli beter te kunnen beoordelen, ging een delegatie van de Raad op 21 augustus naar de gevangenis van Beveren, om er de detentievoorwaarden te controleren die waren opgelegd aan de verantwoordelijke van de feiten, die na zijn in verzekeringstelling bij de politie van Brugge naar daar was overgebracht.

Deze delegatie stelde vast dat het personeel van de gevangenis te Beveren vooraf was voorbereid en opgeleid met het oog op de opname van deze gedetineerde.

In de gevangenis te Beveren onderging de betrokken gedetineerde een tuchtstraf van 9 dagen opsluiting. Deze tuchtsanctie werd op beslissing van de gevangenisdirectie te Beveren niet tenuitvoergelegd in een strafcel, doch in een beveiligde cel. Tijdens de uitvoering van de tuchtsanctie werd de gedetineerde aan handen en voeten geboeid bij de verplaatsingen buiten de cel en meer specifiek om zich naar de douche te begeven, waar hij vanaf zijn aankomst in de gevangenis te Beveren naartoe mocht gaan. Tijdens diezelfde periode had hij recht op twee individuele wandelingen per dag. Na die periode van negen dagen werd hij voor alle verplaatsingen enkel nog aan de handen geboeid en niet op de rug.

Toen hij hierover door de delegatie werd bevraagd, uitte de gedetineerde geen klachten over het regime dat hem was opgelegd. De directie van de gevangenis, waar de betrokkene trouwens reeds eerder gedetineerd was, overwoog reeds de mogelijkheid om hem geleidelijk opnieuw te integreren in een gemeenschapsregime.

De delegatie kon aldus vaststellen dat de dader van het agressie-incident overgebracht werd naar een gevangenis waar een constructief detentieregime mogelijk was... dat in de AIBV zelfs niet kon worden voorzien voor de acht achtergebleven gedetineerden die niet eens bij het incident betrokken waren geweest.

19. De Raad brengt het personeel en de leidinggevende van de AIBV art. 5 van de Basiswet in herinnering: *“De vrijheidsstraf of de vrijheidsbenemende maatregel wordt ten uitvoer gelegd in psychosociale, fysieke en materiële omstandigheden die de waardigheid van de mens eerbiedigen, die het behoud of de groei van het zelfrespect van de gedetineerde mogelijk maken en die hem aanspreken op zijn individuele en sociale verantwoordelijkheid.”*

Het ontbreken van een echt detentieregime, zeker wanneer de detentie eigenlijk neerkomt op een loutere opsluiting, is volledig in strijd met de Basiswet en de basisbeginselen waarop deze is gestoeld.

Gelet op het vooropgestelde doel van de AIBV **beveelt de Raad de invoering van een overeenkomstig de Basiswet correct en aangepast regime aan dat de strengheid van de omstandigheden van de detentie compenseert en dat gericht is op de re-integratie van de betrokken gedetineerde in het normale regime. Een dergelijk regime moet derhalve:**

- gericht zijn op de aanpak van het gedrag van de betrokken gedetineerde dat aanleiding gaf tot plaatsing op de AIBV;
- de contacten met anderen maximaliseren, in eerste instantie met het personeel en zodra mogelijk met andere gedetineerden;
- een zo uitgebreid mogelijke waaier van activiteiten voorstellen waarbij de gedetineerde door het personeel aangemoedigd wordt tot deelname;
- de contacten met de buitenwereld bevorderen.

4. Gebrek aan dynamische veiligheid

20. De Raad stelde op de AIBV het gebrek vast aan enige vorm van dialoog tussen de gedetineerden en het personeel. De uitwisselingen bleven beperkt tot een strikt minimum en hadden voor het merendeel betrekking op de veiligheidsprocedures die voor de verplaatsingen werden toegepast. De Raad stelde vast dat dit gebrek aan contact tussen personeel en gedetineerden de negatieve en zelfs hostile sfeer en het onveiligheidsgevoel op de AIBV alleen nog maar versterkte.

De Raad brengt hier artikel 105, §1 van de Basiswet in herinnering: *“Het handhaven van de orde en de veiligheid impliceert een dynamische wisselwerking tussen het gevangenispersoneel en de gedetineerden, enerzijds, en een evenwichtige verhouding tussen de technische middelen die worden ingezet en een constructief detentieregime, anderzijds”*.

Deze wisselwerking ligt aan de basis van het eigenlijke concept ‘dynamische veiligheid’. Het gaat om een werkmethode waarbij het personeel in de eerste plaats een permanente communicatie met de gedetineerden probeert tot stand te brengen. Dit laat toe de gedetineerden beter te begrijpen en de risico’s die ze kunnen vormen, goed te beoordelen.¹⁶ Constructieve relaties tussen het personeel en de gedetineerden op basis van dynamische veiligheid vormen een bescherming tegen ontoelaatbare en vernederende behandelingen van gedetineerden. Een dergelijke werkmethode leidt daarenboven ook tot meer arbeidsvoldoening bij het personeel.

De delegatie kon verder vaststellen dat in het kader van de verlenging van de individuele bijzondere veiligheidsregimes, waarvoor een voorafgaand advies van een arts is vereist (Basiswet, art. 118 §2) en waarvoor de directeur de gedetineerde moet horen (art. 118 §3), de gedetineerden die zich niet verstaanbaar konden maken niet hadden kunnen rekenen op de assistentie van een tolk. Meer nog, in een dergelijk geval was er geen voorafgaand psychiatrisch verslag omdat de gevorderde psychiater vaststelde dat hij niet in staat was om een verslag op te stellen daar er geen mogelijkheid was om een gesprek te hebben met de betrokkene.

21. Door de draconische veiligheidsmaatregelen, het disproportioneel gebruik van dwangmaatregelen en het totaal gebrek aan enige zinvol en humaan detentieregime in de

¹⁶Paragraphe 18.a de la Recommandation Rec (2003) 23 du Comité des Ministres du Conseil de l’Europe aux Etats membres concernant la gestion par les administrations pénitentiaires des condamnés à perpétuité et des autres détenus de longue durée.

AIBV creëert het bewakingspersoneel er een onveilige situatie. De AIBV werd nochtans destijds juist opgericht om een oplossing te bieden aan dergelijk onveilige situaties.

Door de plaatsbezoeken aan de AIBV van de gevangenis te Brugge kon de Raad vaststellen dat er een manifest gebrek is aan initiatieven die focussen op een communicatie die de invoering van een dynamische veiligheid moet bewerkstelligen en ondersteunen.

Daarom **beveelt de Raad aan:**

- **om de noodzakelijke maatregelen te treffen om de dynamische veiligheid in de afdeling te verbeteren.**
- **om onmiddellijk een tolk te voorzien wanneer de betrokken gedetineerde niet in staat is om behoorlijk te communiceren met het personeel en de andere partijen.**

D. Conclusie

22. De Raad heeft begrip voor het feit dat het incident van 24 juli 2019 het personeel van het AIBV fysiek en/of psychisch leed heeft berokkend. Echter, kan het eigen lijden nooit een verantwoording zijn voor het toebrengen van leed aan personen die niet verantwoordelijk zijn voor de oorzaak van het eigen lijden en die zich daarenboven in een kwetsbare positie bevinden.

De Raad keurt derhalve de ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan na de agressie op 24 juli, waarvan drie personeelsleden het slachtoffer waren, resoluut af, omdat ze hebben geleid tot een toestand die totaal onaanvaardbaar is op het gebied van het respect voor de waardigheid van de mens in het algemeen en de rechten van de gedetineerden in het bijzonder.

De Raad doet volgende aanbevelingen:

- **met het oog op het goede beheer van een penitentiaire inrichting, worden het personeel en de leidinggevenden van de AIBV herinnerd aan het wettelijke principe vastgelegd in artikel 105 van de Basiswet, met name dat het handhaven van de orde en de veiligheid gebeurt door het personeel onder leiding en gezag van het inrichtingshoofd en onder de voorwaarden vermeld in dit artikel;**
- **het personeel en de leidinggevenden van de AIBV worden er ook aan herinnerd dat zij gehouden zijn aan de strikte naleving van:**
 - o **artikel 120 van de Basiswet; en**
 - o **de Ministeriële omzendbrief nr. 1810 van 19 november 2009 met betrekking tot de dwang- en interventiemiddelen**
- **de lokale directie en de centrale verantwoordelijken van het DG EPI worden er ook aan herinnerd dat de strengheid van een dergelijk detentieregime dient gecompenseerd te worden en dat het derhalve:**
 - o **moet gericht zijn op de aanpak van het gedrag van de betrokken gedetineerde dat aanleiding gaf tot plaatsing op de AIBV;**

- **daarbinnen de contacten met anderen moet maximaliseren, in eerste instantie met het personeel en van zodra mogelijk ook met andere gedetineerden;**
 - **een zo uitgebreid mogelijke waaier van activiteiten moet inhouden waartoe de gedetineerden door het personeel, in een context van dynamische veiligheid, aangemoedigd worden tot deelname;**
 - **de contacten met de buitenwereld moet bevorderen om zoveel mogelijk detentieschade te vermijden en reïntegratiekansen voor de gedetineerden te bevorderen.**
- **de noodzakelijke maatregelen te treffen om de dynamische veiligheid in de afdeling te verbeteren.**
 - **een tolk te voorzien wanneer de betrokken gedetineerde niet in staat is om behoorlijk te communiceren met het personeel en de andere partijen.**

23. De Raad stelt ten slotte vast dat niettegenstaande de AIBV nog de enige plaats in België is om “moeilijk beheersbare gedetineerden te plaatsen die aanhoudende, extreme gedragsproblemen stellen en agressieve gedragingen tegenover personeelsleden en/of andere gedetineerden vertonen” in onder te brengen, de gedetineerde die verantwoordelijk was voor het agressie-incident onmiddellijk overgeplaatst werd naar een andere penitentiaire inrichting. In deze penitentiaire inrichting kon betrokkene klaarblijkelijk zonder noemenswaardige problemen opgenomen worden in een detentieregime waarbij men enerzijds rekening hield met het veiligheidsrisico in hoofde van deze persoon, én waarbij men anderzijds de menselijke waardigheid en de rechten van deze persoon in acht nam.

De houding van het bewakingspersoneel van de AIBV ten aanzien van de acht overgebleven gedetineerden die niet rechtstreeks bij dit incident betrokken waren, leidde ondertussen tot een situatie die steeds moeilijker onder controle te houden was door de directie en de centrale administratie, in die zin dat het personeel zich in zekere zin onttrokken heeft aan de hiërarchische autoriteit waaraan het is onderworpen. En die ontsporing is des te onrustwekkender omdat het om de AIBV gaat, die is opgericht met een zeer precies doel en waarvoor het personeel, dat zich persoonlijk heeft geëngageerd in die optiek, speciaal wordt gerekruteerd en opgeleid en zelfs extra-vergoed wordt.

Voor de Raad vloeit hieruit voort dat **er zo snel mogelijk een grondige evaluatie moet komen van de opportuniteit om een dergelijke speciale afdeling nog langer in stand te houden.**

Opmerkingen van het Directoraat-generaal Penitentiaire Instellingen de dato 14 november 2019

Bezoek ad hoc aan de Afdeling Individuele Bijzondere Veiligheid/AIBV van de gevangenis van Brugge juli- augustus 2019

Opmerkingen lokale directie en DG EPI – november 2019

Inleiding :

Het Directoraat-generaal Penitentiaire inrichtingen van de FOD Justitie opende in juni 2008 een afdeling Hoge Veiligheid in de gevangenissen van Brugge en Lantin.

In het PC Brugge werd een afdeling geopend voor 10 gedetineerden. In de afdeling van Lantin was plaats voor 12 gedetineerden. De afdeling in Lantin is al een hele tijd niet meer operationeel. Recent werd, in navolging van het incident van 24/07/2019 en het sociaal overleg van 15/10/2019 besloten om ook de afdeling hoge veiligheid van Brugge te sluiten.

De afdeling Hoge Veiligheid richtte zich tot moeilijk beheersbare veroordeelde mannelijke gedetineerden. Als doelgroep werden gedetineerden vooropgesteld die aanhoudende, extreme gedragsproblemen stellen die gepaard gaan met agressies ten aanzien van medegedetineerden en/of personeelsleden.

Het was de bedoeling hen daar een geïndividualiseerd progressief regime aan te bieden, conform de Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden en conform de basisprincipes van de herstelgerichte detentie. Uitgangspunten waren de stabilisatie van de gedetineerde, de normalisatie van zijn gedrag en de voorbereiding op een terugkeer naar het normale gevangenisregime.

De opening van de afdelingen Hoge Veiligheid moest toelaten om:

- de gevangenispopulatie en het samenlevingsklimaat in de inrichtingen beheersbaar te houden, zonder afbreuk te doen aan de regimemogelijkheden van de overige gedetineerden;
- bijkomende transfers van moeilijke gedetineerden tussen de verschillende inrichtingen zoveel mogelijk te beperken;
- de interne veiligheid van de inrichtingen te ondersteunen en
- de gedetineerden met ernstige gedragsproblemen een kader te bieden waar binnen maximale veiligheidsomstandigheden toch een progressief regime kon ontwikkeld worden met het oog op stabilisatie en normalisatie van hun gedrag.

De afdelingen Hoge Veiligheid kaderden binnen het algemeen beleid inzake conflict- en agressiebeheersing in de penitentiaire inrichtingen.

Een gedetineerde kon op een afdeling Hoge Veiligheid ondergebracht worden bij beslissing van de Directeur Generaal. De maximale verblijfsduur werd gesteld op 6 maanden, mogelijk één maal verlengbaar. Hij genoot er een geïndividualiseerd progressief regime, afhankelijk van de evoluties in zijn gedrag.

In functie van dit progressief regime werd voor elke gedetineerde die op de afdeling verbleef een individueel traject uitgetekend. Wekelijkse multidisciplinaire teamvergaderingen zorgden voor het samenbrengen van informatie vanuit diverse invalshoeken. Weekschema, behandelingsplan en regime werden opgesteld, geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. Er werd een voortdurend appel gedaan op de verantwoordelijkheid van de gedetineerde.

De uiteindelijke doelstelling was de terugkeer van de gedetineerde naar een normaal gevangenisregime. Aan de uitstroombfase en aan de voorbereiding van de gedetineerde op zijn transfer werd ruim aandacht besteed. Ook hier was samenwerking voorzien tussen alle disciplines (zorg, PSD, directie, en bewakend personeel). Er werd steeds een warme overdracht verzorgd naar de inrichting van bestemming met alle informatie die nuttig kon zijn voor het verdere detentieverloop en met aandacht voor zorgbehoefte/zorgvraag en behandel- en regimeadviezen.

Evolutie:

Doorheen de jaren raakte de oorspronkelijke doelgroep op AIBV gemengd. Naast moeilijk beheersbare veroordeelden met agressie-problematiek, werden ook geïnterneerden, na verschillende problemen in annexen of ABM's, naar de AIBV overgebracht. Dit legde een bijkomende druk op de werking binnen AIBV. De diversiteit van de problematieken maakte dat de trajecten en de werkprocessen zoals initieel voorzien, niet meer op iedere gedetineerde toepasbaar waren, noch de termijnen van maximaal verblijf konden worden gerespecteerd. Bovendien beschikte Brugge niet over een annex / ABM voor mannelijke gedetineerden waardoor er geen wettelijke basis was voor hun verblijf in deze inrichting. Na een evaluatie in 2013 werd dan ook beslist om enkel bij uitzondering nog geïnterneerden op de AIBV te plaatsen (time-out voor bepaalde termijn). De voorbije 2 jaar werd nog maar 1 geïnterneerde op de afdeling geplaatst en dit voor een periode van 2 weken in afwachting van plaatsing FPC.

Naast geïnterneerden kon doorheen de jaren ook een opvallende stijging van het aantal beklagden op de afdeling worden vastgesteld. Veelal waren het beklagden aangehouden voor feiten binnen een terroristische context. Ook werden er vluchtgevaarlijke gedetineerden en gijzelnemers geplaatst. In 2018 werd, conform de toenmalige realiteit, de doelgroep van de AIBV aangepast door hieraan ook de gedetineerden met een extreme veiligheidsproblematiek (intern of extern) toe te voegen. De aanwezigheid van deze doelgroepen, die hier enkel omwille van specifieke veiligheidsredenen werden geplaatst, maakten dat de aandacht voor het beheer van de veiligheidsproblemen werd aangescherpt terwijl de mogelijkheid tot trajectmatig werken met deze doelgroep eerder beperkt werd ingeschat. Dit alles had uiteraard een impact op het globale functioneren van deze afdeling. Reeds in 2013 werden opmerkingen geformuleerd rond het systematisch boeien van bepaalde gedetineerden bij bewegingen. Het personeel voelde zich echter kwetsbaar bij het werken met deze doelgroepen waarbij er geen zicht was op een progressieve aanpak op korte of middellange termijn. Ook het zorgteam op de afdeling zag zijn mogelijkheden beperkt om met deze doelgroep aan de slag te gaan.

Ook de plaatsing van Franstalige gedetineerden zorgden voor obstakels. De communicatie met deze groep bleef oppervlakkig. Men ervaarde moeilijkheden op niveau van intermenselijk

contact en dialoog en bijgevolg voor het nastreven van de doelstelling van verblijf op AIBV.

Ondanks het feit dat de centrale administratie en lokale directie doorheen deze evolutie continue inspanningen hebben geleverd om met deze wisselende populatie aan de slag te gaan en te werken naar een aanpak op maat m.o.o. normalisering, kon worden vastgesteld dat visies uiteen groeiden, verwachtingen, doelstellingen en beleid moeilijker en moeilijker op elkaar afgestemd geraakten. Het accent kwam steeds meer te liggen op statische veiligheid en isolatie van de gedetineerden op de afdeling. Er trad een zekere vorm van vermoeidheid en negativisme op bij het personeel. Het werken met individuele regimes op maat van de noden en behoeften van de individuele gedetineerden kwam meer en meer onder druk te staan en maakte meer en meer plaats voor collectieve regimes gebaseerd op collectieve regime- en dwangmaatregelen. Bij vaststelling dat het zeer moeilijk tot onmogelijk was om binnen het huidig klimaat de neuzen opnieuw in dezelfde richting te krijgen, werd dan ook besloten tot sluiting van de afdeling.

Opmerkingen bij het rapport van de CTRG :

De bezoeken van de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen vonden plaats op 31 juli en 13 augustus 2019.

Zoals aangegeven in het rapport was dit kort na een bijzonder ernstig agressie-incident ten aanzien van personeel (24 juli 2019) wat deze bezoeken en de vaststellingen op de afdeling onvermijdelijk hebben gekleurd. Dit traumatisch incident, dat gebeurde met ervaren personeelsleden, had een enorme impact op het personeel en haar veiligheidsgevoel en zorgde bijgevolg in de periode nadien voor een doorgedreven veiligheidsreflex, waarbij het oog voor dynamische veiligheid volledig zoek was. Hoewel dit, gezien de bijzonder ernstige feiten kan aanzien worden als een begrijpelijke menselijke reactie op dat ogenblik, was deze situatie absoluut onaanvaardbaar en in strijd met de menselijke waardigheid en de vigerende wetgeving.

In de nasleep van het incident werd door de directie initiatief genomen voor een uitgebreide debriefing en opvang van het personeel door het Rode Kruis. De slachtoffers en hun partners werden doorverwezen naar slachtofferhulp.

Er waren verschillende indicaties dat dit incident geen losstaande gebeurtenis was, uitgaande van één individuele gedetineerde, meer nog dat het om een vooraf geplande actie zou gaan waarop andere, gelijkaardige incidenten zouden volgen. Reeds geruime tijd kwamen er meldingen van onrust, collectieve acties en negatieve dynamieken tussen de aanwezige gedetineerden op de afdeling. Het vertrouwen tussen gedetineerden en personeel was dus al enige tijd zoek.

Ook na het incident werd geoordeeld dat er nog steeds een reëel probleem van orde en veiligheid aanwezig was. Illustratie hiervan is het feit dat onmiddellijk na het incident de agressor signaal gaf aan een medegedetineerde dat zijn actie was geslaagd. Deze medegedetineerde probeerde nadien ook meerdere malen de andere gedetineerden van de afdeling op te zetten tegen het personeel. Hij deed ook mee aan het personeel dat deze

eerste actie nog maar het begin was.

Hoewel wellicht niet alle gedetineerden op dezelfde wijze betrokken waren bij het incident of de aanloop van dit incident, was het klimaat op de afdeling, zowel bij personeel als bij gedetineerden, in de dagen na het incident niet van die aard om de evaluatie omtrent orde en veiligheid op een serene manier te doorlopen. Dit heeft in de nasleep van dit incident onvermijdelijk geleid tot te weinig differentiatie in de aanpak en opvolging van de individuele gedetineerden en hield het negatieve klimaat verder in stand waarbij standaard veiligheids- en dwangmaatregelen werden genomen zonder rekening te houden met de individuele elementen die deze kunnen staven.

De dagen na het incident werd er, los van protocol 351, actie gevoerd door het personeel zonder effectief in staking te gaan. Vanuit het personeel werden eisen gesteld omtrent te nemen veiligheidsmaatregelen en aanpassing van werkprocessen. Gezien zowel de lokale directie als het Centraal Bestuur zich niet konden verzoenen met deze eisen, of minstens een deel ervan, maar dit voor het personeel een voorwaarde was om het werk te hervatten, heeft het meerdere dagen, tot 5 augustus 2019, geduurd om zelfs maar een begin te maken van normalisering van het basisregime. Tijdens deze periode was er dagelijks contact tussen lokale directie en personeel enerzijds en lokale directie en Centraal Bestuur anderzijds om uit deze impasse te geraken. Gezien de onwettelijke, schrijnende toestand voor de gedetineerden op de afdeling werd het personeel door het management meerdere malen aangemaand om de normale werking te hervatten.

De actie van het personeel werd beëindigd op 5 augustus 2019, na het overleg met de Minister op 02 augustus 2019. Hierop volgden verscheidene gesprekken met het personeel, enerzijds m.o.o. verdere normalisering van het regime op de afdeling, anderzijds m.o.o. de opvolging van de individuele gedetineerden met specifieke aandacht en evaluatie van de noodzaak tot verder gebruik van dwangmiddelen. Zoals vermeld in uw rapport verdiende de motivatie achter deze beslissingen tot gebruik van dwangmiddelen meer aandacht. De weergave in het register verwijst niet naar de individuele redenen van het gebruik van dwang. Directie bevestigt echter dat deze wel aanwezig waren bij beide gedetineerden (aanhoudende dreiging en uitingen van agressie en verontrustende gesprekken tussen gedetineerden). In een kortgeding, aangespannen door één van de gedetineerden verblijvende op de afdeling, werd op 13 augustus 2019 door de rechter geoordeeld dat *“het gebruik van hand- en voetboeien, onder meer in geval van bezoek, een tijdelijke maatregel is die verantwoord wordt door het acuut personeelstekort en de wens de orde rust en veiligheid te herstellen op de AIBV na de incidenten van de afgelopen weken. De opgelegde maatregelen komen prima facie dan ook gerechtvaardigd over. Uit geen enkel element kan worden afgeleid dat het gebruik van deze boeien of het niet adequaat reageren op het gebruik van de bel de bedoeling zou hebben om eiser te onderwerpen aan een onmenselijke of vernederende behandeling of straf, met name om intens fysiek(e) of menta(a)l(e) lijden of schade teweeg te brengen bij eiser.”*

Na de actie werd er door de directie opnieuw appel gedaan om te werken volgens de principes van dynamische veiligheid waarbij, zoals in het verleden, veel tijd en energie werd besteed aan communicatie en herstel van vertrouwen tussen personeel en gedetineerden. Dynamische veiligheid heeft altijd centraal gestaan binnen AIBV. Om dit te bevorderen werd er bij de laatste selecties van penitentiair beambten specifiek geselecteerd op soft skills.

Gezien de werkrelatie tussen gedetineerden en personeel van de afdeling door het incident en de actie die daarop volgde dermate was verstoord, werd eveneens beslist tot onmiddellijke

verwijdering van een maximaal aantal gedetineerden van de afdeling. Momenteel verblijven nog slechts 2 gedetineerden op de afdeling. Voor 1 hiervan werd reeds een classificatiebeslissing genomen die omwille van overbevolking momenteel nog niet kon worden uitgevoerd. Voor de andere gedetineerde is een procedure lopende voor de SURB i.f.v. overlevering.

Het feit dat alle gedetineerden van de afdeling bij de etensbedeling op hun knieën moesten zitten met hun gezicht naar het raam wordt weerlegd. Dit gebeurde bij 1 gedetineerde in de strafcel die bekert urine en stoelgang verzamelde om naar het personeel te gooien en gebeurde gedurende 2 dagen bij een gedetineerde die op eigen verzoek in de beveiligde cel verbleef, die het luik van zijn deur totaal vernield had en dit materiaal kon gebruiken om het personeel te verwonden. Het gegeven dat deze procedure als criterium genomen wordt om al dan niet te voorzien in etensbedeling is onaanvaardbaar en schendt effectief de menselijke waardigheid van de gedetineerde.

Wat het gebruik van pepperspray betreft, werd na het overleg met de Minister dd. 02/08/2019, beslist dat bij iedere beweging de penitentiair assistent of plaatsvervangend leidinggevende op afstand aanwezig kan zijn met pepperspray (voor de gedetineerden niet zichtbaar). Deze persoon dient de opleiding tot gebruik van pepperspray met vrucht te hebben afgerond en de hieraan verbonden medische keuring te hebben doorlopen. Indien dit door de directie noodzakelijk wordt geacht, kan een tweede leidinggevende onder dezelfde voorwaarden gemachtigd worden om een pepperspray bij zich te dragen. Een opfrissing van het gebruik van pepperspray werd ondertussen georganiseerd door het OCPP. In de periode na het incident waren verschillende personeelsleden afwezig wegens ziekte waardoor dienstdoende leidinggevend ad hoc werden aangeduid en dus niet a priori drager waren van een leidinggevende graad. Alle personen vermeld in het register hadden de opleiding tot het gebruik van pepperspray weliswaar wel genoten.

Wat het detentieregime betreft verwijzen we opnieuw naar het specifieke moment van de bezoeken van de CTR. Het regime dat gedetineerden kenden in de periode na het incident weerspiegelt niet het doorsnee regime op de AIBV. Onder normale omstandigheden konden de gedetineerden, rekening houdend met de bepalingen in hun IBVR en volgens de afspraken gemaakt tijdens het multidisciplinair overleg, individueel sporten, bezoek ontvangen, individuele eredienst krijgen, boeken en DVD's van de bibliotheek ontlenen, individueel werken, opleiding en begeleiding volgen.

Tijdens de 11 dagen na het incident kregen de gedetineerden inderdaad enkel voedsel en medicatie en werd hen inderdaad douche, wandeling en bezoek geweigerd. Er werden dagelijks gesprekken gevoerd door de directie om het regime te normaliseren maar in het bijzonder de aanwezigheid van een specifieke gedetineerde lag aan de basis van het feit dat in deze situatie geen kentering kwam. Het was weliswaar niet zo dat alle gedetineerden op hun knieën met hun rug naar het personeel moesten zitten tijdens de actie bij de etensbedeling. Dit was het geval bij de gedetineerde waarnaar hierboven verwezen vanaf het moment dat deze in de strafcel stoelgang en urine klaargezet had om het personeel te bekogelen en een drietal dagen bij een tweede, die zich in de veiligheidscel bevond en over metalen voorwerpen beschikte (door het afbreken van het voetluik in de veiligheidscel) waarmee hij het personeel kon bedreigen en kwetsen. De overige gedetineerden kregen tijdens de actie hun ontbijt en avondmaal langs het gewone luik in de deur, de thermoboxen

voor het middagmaal werden via het voetluik bezorgd gezien dat niet via het gewone luik kan.

In uw verslag werd opgenomen dat er i.h.k.v. de verlenging van de IBVR's geen beroep wordt gedaan op een tolk. Op het ogenblik dat de leden van de delegatie aanwezig waren, was er slechts één gedetineerde die zich niet kon uitdrukken in het Nederlands, Frans of Engels. We kunnen bevestigen dat voor deze persoon verschillende malen beroep werd gedaan op een tolk. Er was eveneens een personeelslid in dienst die Arabisch spreekt en die courant vertaalde bij gesprekken.

Conclusie:

Tijdens de voorbije 10 jaar werden er meerdere evaluaties gedaan omtrent de werking van de AIBV. Hierbij kwamen steeds dezelfde problematieken naar boven :

- afwijkingen van de beoogde doelgroep (mix van profielen en statuten) ;
- onduidelijkheden omtrent missie en visie van de afdeling en
- onvrede bij het personeel en verschil in bejegening (zich niet meer kunnen verzoenen met de visie afdeling).

Ondanks de verschillende interventies en inspanningen van de voorbije jaren om hierin meer richting te geven, duidelijke kaders en doelstellingen te formuleren, ondervond het directoraat-generaal Penitentiare Inrichtingen dat het concept AIBV en de afdeling zoals die op dat moment functioneerde, steeds moeilijker in overeenstemming was te brengen met de evoluties op vlak van gedetineerdenpopulatie en met het wettelijk kader waarbinnen de opdrachten dienen uitgevoerd te worden. Ook werd vastgesteld dat doorheen de jaren de plaatsingen van gedetineerden op deze afdeling steeds meer in vraag werden gesteld alsook, en dit is een sleutelement om afdelingen met dergelijk uitzonderlijk regime te doen functioneren, dat het voor de personeelsleden steeds minder voor de hand liggend en valoriserend was geworden om op een dergelijke afdeling te werken.

Tijdens het sociaal overleg van 15 oktober 2019 (in navolging van de stakingsaanzegging van 03/10/2019) bleek opnieuw dat het concept in zijn geheel effectief werd geproblematiseerd en dit op diverse domeinen: de toeleiding van de gedetineerden, het toepasbare regime, het personeelsbeheer (van de selectie tot en met een al dan niet geplande rotatie na een bepaalde periode van tewerkstelling op deze afdeling, enz.), Er werd dan ook beslist tot sluiting van de afdeling.

Gedetineerden met gedragsproblemen en/of veiligheidsproblemen zijn uiteraard nog steeds aanwezig in onze gevangenissen en het zoeken naar settings met een aangepaste aanpak voor deze problematieken blijft aan de orde. Deze zoektocht kadert in een ruimer project van uitbouw van regimedifferentiatie dat beoogt om elke gedetineerde in een aangepast regime, met een aangepast hulp- en dienstverleningsaanbod te plaatsen.

Binnen het DG EPI is een werkgroep gestart om te brainstormen over dergelijk gedifferentieerd regimeaanbod en, geheel conform de geregionaliseerde bevoegdheidsverdeling, zal hierover ook overleg met de gemeenschappen worden opgestart. Indien uit die analyse blijkt dat een specifieke setting voor gedetineerden met gedrags- en/of veiligheidsproblemen aangewezen is, zal deze worden uitgebouwd. Deze analyse dient echter in alle openheid en sereniteit te kunnen gebeuren waardoor het DG EPI van mening is dat het niet opportuun is om die te laten samengaan en/of te laten vertrekken vanuit een bestaande afdeling individuele bijzondere

veiligheid.

Slotbeschouwingen van de CTRG

De Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen (verder CTRG) is verheugd dat het Directoraat-generaal Penitentiaire Instellingen (verder DG EPI) besloten heeft om de laatste van de twee AIBV-afdelingen, namelijk deze in het Penitentiaire Complex te Brugge, te sluiten na het agressie-incident dat er zich voordeed op 24 juli 2019 en de nasleep hiervan. Deze situatie werd duidelijk beschreven en geproblematiseerd door de CTRG in haar voorontwerp van verslag van 11 oktober 2019. Wij zijn blij dat het DG EPI in haar opmerkingen van 14 november 2019 op dit voorontwerp van verslag de vaststellingen van de CTRG over de hele lijn bijtreedt en uiteindelijk concludeert dat de periode tussen 25 juli en 5 augustus 2019 een situatie betrof die “absoluut onaanvaardbaar en in strijd met de menselijke waardigheid en de vigerende wetgeving” was.

Op drie punten minimaliseert of weerlegt het DG EPI nochtans punctuele vaststellingen van de CTRG. Zonder in een welles-nietesspelletje te willen terechtkomen, wensen wij daarop toch nog kort te reageren.

Hoewel het DG EPI in haar opmerkingen op ons voorontwerp van verslag stelt “zoals vermeld in uw rapport verdiende de motivatie achter de beslissingen tot gebruik van dwangmiddelen meer aandacht”, minimaliseert zij onze vaststellingen met betrekking tot het gebruik van pepperspray: “(N)a het overleg met de Minister dd. 02/08/2019, (werd) beslist dat bij iedere beweging de penitentiair assistent of plaatsvervangend leidinggevende op afstand aanwezig kan zijn met pepperspray. Deze persoon dient de opleiding tot gebruik van pepperspray met vrucht te hebben afgerond en de hieraan verbonden medische keuring te hebben doorlopen. Indien dit door de directie noodzakelijk wordt geacht, kan een tweede leidinggevende onder dezelfde voorwaarden gemachtigd worden om een pepperspray bij zich te dragen. Een opfrissing van het gebruik van pepperspray werd ondertussen georganiseerd door het OCPP. In de periode na het incident waren verschillende personeelsleden afwezig wegens ziekte waardoor dienstdoende leidinggevendens ad hoc werden aangeduid en dus niet a priori drager waren van een leidinggevende graad. Alle personen vermeld in het register hadden de opleiding tot het gebruik van pepperspray weliswaar wel genoten.” Uit onze controle van het betreffende register midden oktober bleek dat voor de periode van 5 augustus tot 8 oktober 2019 (!), 9 verschillende personeelsleden (op een totaal bewakingskader van 36 personen voor het AIBV) quasi dagelijks telkens met twee tegelijkertijd pepperspray bij zich droegen tijdens 126 gedetineerden-bewegingen. Dit impliceert dat, rekening houdende met het feit dat volgens het DG EPI verschillende personeelsleden van het AIBV afwezig waren wegens ziekte in de periode na het agressie-incident, ongeveer een personeelslid op drie van het AIBV pepperspray moet hebben gedragen tussen 5 augustus en 8 oktober 2019. Voor alle duidelijkheid: tussen 25 juli en 5 augustus 2019 vond geen enkele gedetineerden-beweging plaats in de AIBV en diende dus ook geen pepperspray te worden gebruikt.

Ten tweede, weerlegt het DG EPI het feit dat alle gedetineerden van de afdeling AIBV bij de etensbedeling op hun knieën moesten zitten met hun gezicht naar het raam. Dit zou slechts voor één gedetineerde structureel zijn gebeurd en voor een tweede gedetineerde slechts gedurende enkele dagen. Wij kunnen hier slechts herhalen dat alle gedetineerden deze procedure aanklaagden ten aanzien van onze delegaties. Niet alleen tijdens ons bezoek van 31 juli maar eveneens tijdens dat van 13 augustus 2019 aan de AIBV konden wij vaststellen dat er gelijkaardige (zonder op de knieën te moeten plaatsnemen, maar wel met het

aanbrengen van handboeien op de rug door een winket in de celdeur) procedures werden gehanteerd om ons -als leden van een extern toezichtsorgaan dan nog!- toegang te verlenen tot de cellen van alle gedetineerden die op die momenten in de AIBV verbleven.

Ten derde, stelt het DG EPI in haar opmerkingen op ons verslag dat er, in tegenstelling tot wat wij beschreven, wel degelijk beroep wordt gedaan op tolken i.h.k.v. de verlenging van IBVR's. Wij kunnen hierop slechts repliceren dat wij de opsluitingsdossiers van 7 van de 8 gedetineerden die na het agressie-incident van 24 juli 2019 nog op de AIBV verbleven grondig nakeken en dat wij in geen van deze dossiers formele sporen terugvonden van de aanwezigheid van tolken en dit niet alleen i.h.k.v. de verlenging van IBVR's maar zelfs niet in het algemeen. In twee specifieke dossiers lazen wij dat de psychiater meldde dat hij/zij geen advies kon verlenen omdat bij gebrek aan een tolk geen enkele communicatie mogelijk was met de twee betrokken gedetineerden.

Het DG EPI besluit haar opmerkingen bij ons verslag met de vaststelling dat "(g)edetineerden met gedragsproblemen en/of veiligheidsproblemen uiteraard nog steeds aanwezig (zijn) in onze gevangenissen en (dat) het zoeken naar settings met een aangepaste aanpak voor deze problematieken aan de orde (blijft)". Het DG EPI riep ondertussen blijkbaar reeds een werkgroep in het leven om samen met de Gemeenschappen, die mee bevoegd zijn voor deze materie, te brainstormen over mogelijke oplossingen in deze context. De CTRG juicht dit initiatief toe en is zelfs bereid om hier haar kritisch-constructieve medewerking aan te verlenen. De CTRG hoopt dat er door deze werkgroep minstens rekening zal worden gehouden met de aanbevelingen die wij formuleerden in de conclusie van ons voorontwerp van verslag van 11 oktober 2019.